

Ранливите работници по корона-тобоган

Бриф за политиките бр. 50

Овој бриф за политиките им препорачува на Владата и на Министерство за труд и социјална политика да стават фокус врз искористување на придобивките од пандемијата за пазарот на труд и да ги насочат политиките кон зголемување на отпорноста на пазарот на труд со цел брза и навремена реакција во случај на идни шокови.

Пандемијата со Ковид-19 изврши притисок врз пазарот на труд во Северна Македонија. Невработеноста не забележа значајно зголемување, бидејќи реакцијата на работодавачите беше главно во насока на платени отсуства од работа и намалување на обемот на работните часови, а работата од дома беше искористена како опција во дејностите со таква можност. Сепак, во вториот и третиот квартал од 2020, околу 26 илјади работни места беа изгубени кумулативно во споредба со првиот квартал од 2020, односно во просек околу 7.5 илјади работни места споредено со истиот период од 2019. Изгубените работни места најчесто се помеѓу нископлатените работници без писмен договор за вработување, од кои значаен дел домашни платени работници. Сепак, драстичното намалување на бројот на нископлатени, неформални и неплатени семејни работници и порастот на работници со атипични договори за вработување упатува дека настанала одредена формализација на работните места со цел искористување на владините субвенции за задржување на работните места.

ПРОБЛЕМ

Социо-економската криза предизвикана од коронавирусот Ковид-19 што започна во Северна Македонија на почетокот на март 2020 година предизвика нарушување на стабилното економско опкружување и поволните услови на пазарот на труд. Рестриктивните мерки за намалување на ширењето на вирусот, како полициски час, карантин, забрана за работа на угостителскиот сектор, рестрикции во работењето на другите сектори, забрана за патување и слично, предизвикаа драстичен пад на економската активност од 14.9% во вториот квартал од 2020 година.

И функционирањето на пазарот на труд беше нарушено. ИЛО/ЕБРД (2020) идентификуваа девет сектори што ќе бидат најсилно погодени, меѓу кои угостителство,

трговија на мало, транспорт и градежништво, каде најчесто работат прекаријатни работници кои се нископлатени, имаат нестандартни договори за вработување, немаат писмени договори и/или работат во нерегистрирани бизниси, што дополнително го зголеми товарот на пандемијата. Погolem дел од работниците во овие сектори се соочија со намалување на работното време и платите, наместо отпуштање, како превентивни мерки од страна на работодавачите, во очекување помош и поддршка од владата.

Како одговор на кризата, владата дизајнираше мерки за ублажување на социо-економските последици од пандемијата во шест последователни економски пакети. Мерките насочени кон работниците и пазарот на трудот може грубо да

се класифицираат во две групи: мерки за заштита на работни места преку субвенционирање на плати и поддршка на ликвидноста на компаниите; и мерки кои имаат за цел да спречат и/или компензираат загуба на доход кај граѓаните. Клучната мерка за заштита на работните места, субвенција на 14.500 МКД по вработен за компаниите што искусија пад на приходите повисок од 30% во споредба со просекот од 2019 година, спаси околу 60 илјади работни места што се соочија со висок ризик да бидат изгубени (Finance Think, 2020a). Олеснувањето на критетирумите за стекнување право на гарантирана минимална помош и двата брана еднократна парична помош, како мерки за заштита на доходот, овозможува брз влез во системот и заштита на граѓаните, особено на неформалните работници и извлекоа од екстремна сиромаштија скоро 24 илјади лица (Finance Think, 2020b).

Овие наоди потврдуваат дека клучните мерки за заштита на работните места и доходот спречија затворање работни места и ги ублажија загубите на доход меѓу најранливите граѓани. Сепак, обезбедувањето брза и навремена помош, заштита на несигурните работници и зајакнување на отпорноста на пазарот на труд за брз одговор на идни шокови останува значаен предизвик.

ЦЕЛ

Целта на овој бриф за политики е да го прикаже социо-економското влијание од пандемијата врз пет групи несигурни работници во Северна Македонија: нископлатени работници, неформални работници, домашни платени работници, неплатени семејни работници и работници со нестандартни договори за вработување.

МЕТОДОЛОГИЈА

Брифот користи пристап на дескриптивна статистичка анализа на микроподатоци од Анкетата за работна сила за вториот и третиот квартал од 2019 и 2020 година – вкупно четири квартали, така што споредбените бројки се на годишно ниво, и тоа: пандемиски период (втор и трет квартал од 2020 година) во споредба со претпандемски период (втор и трет квартал од 2019 година).¹

Петте групи работници што се предмет на анализата се дефинирани на следниот начин:

1. Нископлатени работници се оние што заработуваат помалку од 2/3 од средната (медијалната) плата во земјата;
2. Неплатени семејни работници се сите работници чиј економски статус не спаѓа во категориите работодавач, вработен за плата или самовработен;

3. Домашни платени работници се оние чие занимање припаѓа на групите 5152-Домаќини, 5311 – Згрижувачи на деца, 5322 – Домашни работници за лична нега и 9111 – Домашни чистачи и помагачи, од меѓународната стандардна класификација на занимања (ISCO-08), како и сите работници кои пријавиле дека ја извршуваат својата работа во домот на работодавачот, без оглед дали припаѓаат на овие или други занимања.

4. Неформални работници се оние што немаат писмен договор за вработување и/или работат во нерегистрирано претпријатие.

5. Работници со нестандартни договори за вработување се оние со привремен договор на определено работно време и/или работат со скратено работно време поради недостиг од работа со полно работно време.

Треба да се напомене дека петте групи дефинирани преку овие пет индикатори не се исклучуваат меѓусебно, за што сведочи табелата 1. Оттука, вкупно 307,190 работници (пред пандемијата) се предмет на нашата анализа. Ова подразбира дека 38.5% од сите вработени во Северна Македонија припаѓаат на најмалку една од петте групи работници и може да се сметаат за несигурни.

¹Ваков пристап на споредба на годишно ниво е преземен со цел елиминирање на сезонските влијанија врз структурата на вработувањето кај одредени категории работници, од кои дел (како, на пример, неплатените семејни работници во земјоделството, работниците со договори на определено време во туризмот и угостителството) се предмет на анализа во овој бриф.

Табела 1: Вкрстено табелирање на петте групи несигурни работници

	Нископлатени работници	Неплатени семејни работници	Домашни платени работници	Неформални работници	Работници со нестандартни договори
Нископлатени работници		0.0%	18.8%	27.7%	21.1%
Неплатени семејни работници	0.0%		0.0%	29.9%	0.4%
Домашни платени работници	1.6%	0.0%		3.2%	2.3%
Неформални работници	26.2%	92.5%	35.0%		33.6%
Работници со нестандартни договори	17.7%	1.1%	21.7%	29.8%	
ВКУПНО (% со најмалку втора прекаријатна карактеристика)	45.5%	93.6%	75.5%	90.6%	57.4%

Извор: АРС.

РЕЗУЛТАТИ

Во набљудуваниот период, изгубени се 7,427 работни места, сметано во просек на годишно ниво.² Резултатите покажуваат дека најголем дел од изгубените работни места биле нископлатени и неформални, и околу една третина работни места во домот на работодавачот (најчесто во форма на негувателки на деца). Но, поместувањата во текот на пандемијата кај петте групи несигурни работници се пошироки од само губење на работните места. Резултатите покажуваат две значајни позитивни тенденции: првата е зголемувањето на платите предизвикано од порастот на минималната плата и субвенционирањето на придонесите за зголемување на плати во рангот од 600 до 6,000 денари, што придонело значаен дел од нископлатените работни места да се издигнат над прагот и да не се сметаат за нископлатени; втората тенденција е трансформацијата на значаен контингент неформални вработувања, од кои значаен дел неплатени семејни работници, во формални работни места, најчесто на договор со определено и/или скратено работно време, со цел да се искористат владините мерки за помош во време на пандемија.

Во продолжение ги елаборираме овие резултати подетално за секоја од петте групи несигурни работници.

54 илјади нископлатени работни места ги снеса за време на пандемијата

Сепак, не сите згаснати нископлатени места се изгубени. Намалувањето на бројот на нископлатени работни места (околу 47 илјади) во голема мера се должи на порастот на минималната плата (од 12,507 МКД пред пандемијата до 14,932 МКД во јуни 2020 година) и владините субвенции на придонесите за секое зголемување на платите во рангот помеѓу 600 и 6000 МКД воведени во ноември 2019. Овие мерки поттикнаа зголемување на платите, претежно кај пониските, со што голем дел од нископлатените работни места се поместија над прагот за ниски плати. По голем дел од остатокот згаснати нископлатени работни места (околу 7 илјади) се изгубени.

36.4% од изгубените работни места за време на пандемијата се од домашни платени работници

2,702 домашни работници, кои истовремено најчесто спаѓаа во групата нископлатени работници, ја изгубија својата работа за време на пандемијата. Меѓу нив, најсилно погодени се оние што пред пандемијата својата работа ја извршувале во домот на работодавачот како негуватели на деца. 87% од нив го изгубија работното место, а доходот што го заработуваат се намали за 90% во споредба со заработката

пред пандемијата. Дополнително, бројот на одработени работни часови се намали за 93%, најчесто како последица на намалената потреба за нивните услуги поради можноста родителот на деца до 10 годишна возраст да биде ослободен од работа.

Над 8 илјади неплатени семејни работници го формализираа своето вработување за да стекнат право и пристап до владините мерки за заштита на работните места

Ова се потврдува со фактот што најголем дел од згаснатите 8.277 работни места на неплатените семејни работници биле неформални, во земјоделскиот сектор и во микро претпријатија. Формализацијата најчесто била преку договор за вработување со ограничено времетраење и скратено работно време, во рамки на нивното мало земјоделско стопанство. Бројот на неплатени работници со помал обем на работно време од вообичаеното се зголеми за 18.3%.

Заради пандемијата, снеса речиси 23 илјади неформални работни места, но не сите се изгубени

Околу две третини од згаснатите неформални работни места за време на пандемијата се формализирале, со цел стекнување право за користење на владините мерки за заштита на работните места.

²Неопходно е да се забележи дека освен што анализата се заснова на годишни споредби за елиминирање на сезонски влијанија, таа се потпира и врз просечни вредности за целиот период од вториот и третиот квартал, а не врз кумулативната бројка која преовладала на крајот од третиот квартал.

Остатокот неформални работни места се изгубени. Оттука, голем дел, ако не и сите, од изгубените 7.427 работни места за време на пандемијата, освен што се нископлатени, се и неформални. Тоа го потврдува наодот дека најголем дел од изгубените неформални работни места се помеѓу самовработени лица и неплатени семејни работници, кои работат на земјоделско земјиште без вработени лица и/или со најмногу пет вработени.

Бројот на работници со нестандартни договори за вработување, за време на пандемијата, се зголеми за повеќе од 7 илјади.

За разлика од останатите групи работници, бројот на работни места со нестандартни договори за вработување се зголеми, веројатно од следниве причини: 1) поради неизвесноста од пандемијата, поголем дел од новокреираните работни места се склучени на нестандартни договори за вработување (на определно работно време, скратено работно време и сл.), и 2) значаен контингент неформални работни места, од кои дел неплатени семејни работници, се формализирани со цел стекнување право на владините мерки за заштита на работните места.

Имајќи го предвид ограниченото креирање нови работни места за време на пандемијата, втората причина и поверојатна. Бројот на работници со нестандартни договори за вработување што забележаа намалени работни часови од вообичаено е 3.5 пати поголем од сите работници, што најверојатно се должи на нивниот ангажман во сектори што беа целосно затворени или работеа со ограничен капацитет заради рестриктивните мерки како угостителство.

Табела 2: Број на работни места пред и за време на пандемијата

	Нископлатени работници	Неплатени семејни работници	Домашни платени работници	Неформални работници	Работници со нестандартни договор
Пред пандемијата	140.922	43,016	12,353	133,200	118,002
За време на пандемијата	86.993	34,739	9,651	110,472	125,405
Промена	-53.929 - 38.3%	8,277 -19.2%	-2,702 -21.9%	-22,728 -17.1%	+7,403 +6.3%

Извор: APC

ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ

Кризата предизвикана од вирусот Ковид-19 ги изнесе на површина структурните нееднаквости и слабостите на пазарот на труд, погодувајќи одредени групи работници посилно во споредба со други. Работниците со ниски плати, работниците од неформалната економија, домашните платени работници и неплатените семејни работници се меѓу најпогодените во однос на загубите на работните места и приходите. Вкрстената анализа на петте групи работници укажа дека вкупната загуба на работни места за време на пандемијата од околу 7.5 илјади на годишно ниво е претежно кај работниците со ниски плати, од кои доминантен дел се неформални работници, а околу една третина се домашни платени работници. Сепак, помал дел од изгубените работни места биле формални и заштитени со надомест во случај на невработеност што беше доделен на сите што изгубија работно место во март и април 2020, без разлика на причината за прекин на договорот за вработување. На неформалните работници, пак, им беше дадена можност за брз влез во системот на гарантирана минимална помош како и еднократна парична помош.

Во моментот, очекувањата се дека заради процесот на вакцинација ќе се стекне колективен имунитет ова лето, што дава надеж за ставање крај на пандмијата. Тоа значи дека е време за наклонување кон развојни наместо социјални мерки. Време е да се стави крај на дискусијата за субвенционирање на платите со цел заштита на работните места, но доколку се дискутира во таа насока од која било причина, тогаш неопходно е евентуална субвенција да вклучи и силна компонента за повторно вработување со цел враќање на пазарот на труд на оние што изгубија работа за време на пандемијата. Ваква мерка може да ја поттикне и формализацијата на работните места, барем преку нестандартни договори за вработување, што е многу значајно во постпандемскиот период.

Резултатите посочуваат дека кризата придонесе за формализација на работни места, а носителите на политики треба да се фокусираат ваквите придобивки да ги претворат во долгорочни користи. Бидејќи неформалните работници се значајно сконцентрирани во земјоделството во форма на неплатени семејни работници, владата може да воведо стимулации за да ги спречи овие работници да се вратат во

неформалност. Арсеналот од постојни мерки кои таргетираат земјоделци може да служи како почетна точка во која тие ќе се реоценат и во контекст на тоа да оневозможат повторна деформализација на работните места, и ќе се редијајнираат (во поглед на условите за подобност) до сознанијата за движењата на пазарот на трудот во време на пандемијата.

За останатите неформални места кои се формализираат преку склучување нестандартен договор за вработување, треба да се воспостават механизми за нивно задржување и евентуално претворање во договори на неопределено време. Треба да се искористи моментумот на подготовка на новиот Закон за работни односи и да се вклучи регулаторна забрана ваквите договори да се продолжуваат бесконечно. Сепак, премногу силна регулација на овие договори може повторно да предизвика неформалност. Наместо тоа, и работодавачите и вработените треба да бидат мотивирани да размислуваат за трајност на договорот: посебни стапки на даноци и социјални придонеси може да помогнат на почетокот, но на долг рок, договорите треба

да бидат самоодржливи во рамки на општите услови. Илустративен пример во однос на последното е предлогот да се воведат ваучери за згрижување деца за поддршка на формализирање на платени домашни работници. Родители на деца до одредена возраст (обично 3 години) купуваат ваучери за згрижување деца со дел од нивната плата и не плаќаат персонален данок и социјални придонеси за тој дел од платата (ограничен на одредено ниво). Имено, секој вработен родител може да заштеди однапред утврдена сума од својата плата на своја сметка за ваучер за згрижување деца и да ја искористи за да плати за регистриран давател на оваа услуга. Можноста да се користи само за вработување регистрирани даватели на грижа за деца ќе резултира во формализирање на многу моментално неформални платени домашни работни места.

На крајот, потребни се мерки и политики што ќе ја зголемат отпорноста на пазарот на труд со цел брза и навремена реакција во случај на идни шокови. Поефикасни политики и партиципативен дијалог помеѓу сите засегнати страни треба да се насочи кон прекаријатните и несигурни работници, за да се избегне можност за зголемување на нееднаквостите во иднина. Нашите препораки вклучуваат кохерентен сет од неколку активности што ќе ја подобрат отпорноста на македонскиот пазар на труд и ќе ја намалат појавата на несигурност на работното место:

1. Користење на социјалниот дијалог како алатка за создавање избалансиран одговор и одржливо среднорочно закрепнување по идни нарушувања на пазарот на трудот;
2. Зајакнување на постојната регулаторна рамка преку

обезбедување еднаков третман и услови за работа на сите работници, без оглед на нивниот статус на вработување, за обезбедување поправедна и недискриминаторска средина за работа;

3. Зајакнување на услугите за вработување и институционалните капацитети за подобра отпорност и посилна инфраструктура на пазарот на труд;

4. Олеснување на преминот кон формално вработување преку активности за зголемување на свеста и мерки за формалното вработување да стане попривлечно;

5. Зголемување на вештините и вработливоста на несигурните работници преку обуки, работилници и практиканство за подобри можности и пристап до вработување.

РЕФЕРЕНЦИ

1. ИЛО/ЕБРД (2020)
Ковид-19 и светот на работата:
Брза проценка на влијанието врз
вработувањето и политики за
одговор: Северна Македонија

2. Finance Think (2020a) [Дали
беше неопходна финансиската
поддршка на фирмите за
задржување на работните места
во време на Ковид-19? Finance
Think – Институт за економски
истражувања и политики. Бриф
за политиките бр. 41](#)

3. Finance Think (2020b)
[Колку Ковид-19 ќе ја зголеми
сиромаштијата во Северна
Македонија? Finance Think
– Институт за економски
истражувања и политики. Бриф
за политиките бр. 43](#)

FINANCETHINK
OUT OF THE BOX

HR EXCELLENCE IN RESEARCH

Finance Think е Институт за
економски истражувања и
политики.

Нашата Визија

Да поттикнеме економско
размислување за подобра
благосостојба утре.

Нашата Мисија

Да го подобриме влијанието
на економските и
социјалните трендови и
политики врз граѓаните
во Северна Македонија и
регионот на Западниот
Балкан, преку економски
истражувања, застапување
базирано на докази и водено
од податоци, и поттикнување
критичка дебата за
економските процеси.

Истражувањето на Finance
Think им помага на
носителите на политиките,
застапниците на политиките,
креаторите на мислење,
економските новинари и
јавноста да ги разберат
прашањата кои влијаат врз
обичните граѓани.

Ул. Фредерик Шопен 1/2,
1000 Скопје
+389 2 6156 168,
www.financethink.mk,
info@financethink.mk

Овој бриф за политиките е изработен во рамките на проектот „Одговорна социо-економските ефекти од КОВИД-19 преку поддршка на ранливите групи на ниско-платени работници, работници кои се дел од неформалната економија и привремено вработени работници“, што го спроведува конзорциум од 5 организации составен од: Институт за економски истражувања и политики Finance Think - Скопје; Здружение за истражување и анализи ЗМАИ - Скопје; Аналитика - Скопје; Здружение Гласен текстилец - Штип и Здружение за рурален развој ЛАГ Агро Лидер - Кривогаштани, со финансиска поддршка на Фондацијата Отворено општество – Македонија. Содржината на овој бриф е единствена одговорност на Finance Think и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува ставовите на Фондацијата Отворено општество – Македонија.